Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

Сердало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 17 ОКТЯБРЬ, 1989 ШУ. ★ № 124 (7782). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

ШийтталагIча пятилетка диълагIа шу доладелча денз даим тIехьаюсаш, пачхьалкхен декхар дукхагIа тIадусаш хьайоагIарех яр «Союзавтоматсром» ВНПО Грозненски опытно-экспериментальни завода коллектив. Ше денна дош цо кхоачаш цадар кхерам болаш хьал эттар предприяте. Из ца нийсдалийтара шоай ерригa таронаш оарцагIъяьхар предприятерча болхлоша, кулгалхоша, общественни организацеша. Овлангара денз эргаьккха тоайир цар къахьегамеп исполнительнии дисциплина, материально-технически Iалашо елга, бизза пайда ийбе болабир производственни мощностехи балха ханахи. Долче, дерригача технико-экономически хьокхамий ийс бетта план тIехкхоачашйир цар. Пачхьалкхен планагIа лаьрхIачул совгIа завода коллективо арахийцар 120 эзар сома маьха товарни продукци. ХIаьта халкъа эша товараш хьадара задани 130 процент кхоачаш а яь, доагIачул дукхагIа цо арахийцар 40 эзар сом мах бола уж товараш. Заданел тIех 20 эзар сом пайда баьб пачхьалкхенна. Шоай потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш а дизза кхоачашдаьд цар.

Уж толамаш доахача дизза дакъа а лоацаш, хьинаре къахьегаш дукха бригадаш я укхаза. Царех я Чибиев Мамед, Алехин Анатолий, Егоров Григорий керте латтача штамповщиккий, токарий, наладчиккий бригадай коллективаш. Цар хIара сменагIа нормаш 125—130 процент кхоачашъю.

Деша дай бац

Нохч - ГIалгIайчене бахача наха меттел вай мехкарча дукххача регионашкарча а наха дика довзаши цар чIоагIа хоатташи да Грозненски швейни производственни объединене коллективо тегаш дола тайп-тайпара барзкъаш. Уж тIа-тIа дукхагIа хилийтарца, цар ассортимент шеръярца ший потребителий хьашташ дизза кхоачашдара доккхий декхараш тIанийцадар объединене хIамаш тегараша шийтталагIча пятилетка диълагIча шера. ИттлагIа бутт юкъекхоачаш латт. Долче, мишта кхоачашду цар шоаш тIанийца доккхий декхараш? Ер шу доладелча денз хIанзалца цар хьабаьча балха итогашка хьежача гуш да уж шоаш тIанийцача бесса каьхата тIа дисалга. ТIанийцача декхарий цхьаккха пункт кхоачаш ца ярал совгIа, уж гаьнна лоархIабац пачхьалкхен планах а.

Товарни продукци арахецара ийс бетта план 96,2 процент мара кхоачашъяьяц объединене коллективо. Цо ара ца хецаш йисай цу юкъа 150 эзар сома маьха тайп-тайпара продукци. Ший потребителашта продукци лоаттаяра тIанийца хинна договорни декхараш а 96,9 процент мара кхоачашдаьдац цо. Из бахьан долаш торговни организацешка, цун потребителашка дIа ца кхоачаш дисад 808 эзар сом мах бола барзкъаш.

ДIайийна баьннаб гурахьа юв культураш

Грозненски района В. И. Ленина цIерагIча колхоза Хамзалатов Дукхаваха керте латта № 2 йолча арендни мехотряда коллектив гурахьа дIаювш йола культураш дIайийна яьнна шоллагIа ди дар тхо цига нийсденнача хана. Цхьабакъда, кхашкара балхаш лаьгI ца дарал совгIа, кхы а чIоагIагIа кхехкаш дар. Зяба лаьтта оахаш, эш-эша агротехнически гIулакхаш деш хьувзар механизатораш.

— Дукхаваха тха дикагIвола арендатор ва, — йоах колхоза керттерча экономиста Зайналабдиев Iумара. — Ше санна хьадечоа сутара бола нах вIашагIтоха аьттув баьннаб цун. Цудухьа цо кулгалдеча коллектива гIулакхаш а дика лел.

Карара шу хаоттама аттачарех ца хинналга вайна массанена ховш да. Цхьадолча боахамаша гаьнна кхоачашдаьдац шоашта хьалхалаьтта декхараш. Колхозе а кIезига яц шоай планех лоархIа ца яь коллективаш, царна юкъе арендни яраш а йолаш.

Мехотрядо тайп-тайпара культураш лелайир укх шера. КIа дIадийнадар 260 гектара тIа. Цу майда тIара чуэца беза планови хьувкъам — 442 тонн. Ялат хьакха доладеннача хьалхарча дийнахьа денз гучадаьлар, арендатораша шоай декхараш тIехкхоачашдерг долга. Чуийца кIа 813 тонн хилар, лийрхIачул шозза дукхагIа хIана дац аьнна!

Планал 352 тонн дукхагIа баьлар мукх. ЙоагIар 15 центнер йолаш, хIара гектара тIара юкъера лаьрхIача 18 центнер горох чуийцар. Цкъаи ахаззен кхоачашйир рапса ги даккхара план.

— Ткъаь итт гектар суданcки буц дIайийннаяр оаха, — йоах мехотряда кулгалхочо. — ХIара гектара тIара 49 тонн йол яьлар, планагIа 24 центнер йолаш. Цу тайпара хьокхамаш хьалха цIаккха хиннадац тха боахаме.

Халахете а, генараш чуэцара план кхоачашйиназар арендатораша. Ала йиш яц, цу хьакъехьара хьокхамаш геттара лоха да аьнна, дале а, 32 тонн генараш тIадисар мехотряда коллективана.

Хьувкъам чуэцача а гурахьара культураш дIаювча а бIубенна къахьийгар трактористаша Дулаев Бисултана, Натаев Ширване, Маскаленко Петра, дукхача кхычар. Цхьадолча деношка шозза а кхы тIех а кхоачашдора цар шоай декхараш.

ЛоархIаме хIама хилар Хамзалатова вахаре укх деношка. Колхоза коммунисташа шоай мугIарашка дIайийцар из. Сога хаьттача, доагIаш даь сий да из.

М. ЭЗИЕВ.

Къахьегама мулаш

Цхьа шуи ийс бутти бизаб Грозненски радиотехнически завода коллектив самофинансированеи йиззача хозрасчетеи кердача системагIа къахьега йолаенна. Фуд цу юкъа цун балха тIахувцаденнар? Цу хаттара жоп а луш, ала йиш йолаш да предприяте дукха эргалонаш хиннай, аьнна. Шоай производственни хьокхамаш тIа-тIа тоадара дукха керда техникеи технологии юкъейоалаяьй цар. Хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашдара хIара участка е цеха коллективана тIалатта бехктокхам айбаьб. Оборудоване сменноста коэффициент лакхъяьй. Чурча резерваех бизза пайда а эцаш, къахьегама овсарле, болхлой алапи, предприятена тIабоагIа пайда лакхлургбола наькъаш хадданза тохкаш да. Уж а кхы а мероприятеш чакхъяхарах бизза пайда ийбе болабаьб прозиводственни мощностехи балха ханахи. Долче, беттагара беттага тоалуш доагIа машинашъерий дерригa технико-экономически хьокхамаш а. Из иштта хилара тешал деш да шийтталагIча пятилетка диълагIча шера цар доаха къахьегама толамаш. Цхьаккха бутт дIабахийтабац цар укх шера шоаш тIанийца декхараш дикка тIехкхоачаш ца деш.

Цудухьа дерригача технико-экономически хьокхамий ийс бетта план кхоачашъярах ханал хьалха рапорт делар завода коллективо. Товарни продукци арахецара задани дикка тIехкхоачашъяьй. Из толам баккха вIаштIехьдаьннад завода коллектива заданел тIех продукци маьхалъяккхарах, арахецача продукцега дIабода мах дикка лохбарах.

Ший потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш а дизза кхоачашдаьд цо. Укх тIехьарча хана къаьстта чIоагIа йоахо ю предприяте машинашъераша халкъа эша товараш тIа-тIа дукхагIа хилийтара. Цу лостамагIа Iальмате дика кайоалаш къахьегаш ба уж укх шера. Уж товараш арахецара ийс бетта задани 107 процент кхоачаш а яь, планагIа лаьрхIачул совгIа цар арахийцад цхьа миллиони 620 эзари сома маьха халкъа эша товараш. ХIаьта бахача нахага заданел тIех декха тайп-тайпара товараш цхьа миллиони 230 эзари совгIа сом мах болаш да. Ший производственни хьокхамаш денгара денга дикагIа хулийташ къахьег предприяте машинашъераша укх октябрь бетта.

Овсаре къахьегарах кхоачамбаь Iеш бац уж. Цар тIагIертта къовсам лоаттабу арахеца продукци дикеи тIехдикеи мара ца хилийтара. Цу даькъе а дика кайоалаш къахьийгад цар. Укх шера цхьа рекламаци кхаьчаяц царга заводера дIаяхийта продукци во я аьнна. Укхаза хьаеча ерригача продукцех 95 — 98 процент яр цкъа дIаелча ОТК белхлоша юха ца ерзаеш дIайохийташ я.

Шин-шегIа хьахиннадац уж къахьегама толамаш. Цун керттердар да предприяте машинашъераша шоашта хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашдара шоай хьинар кхо ца деш къахьегар, цар къахьегами социалистически яхь кхетамца вIаштIехьъяккхар, яхье хьалхалаттарий опыт шерра йоаржа а еш, цунах боаггIача хьисапе пайда ийбар. Цу лостамагIа къаьстта дика болх а беш, башха-дика производственни толамаш доахаш участкай, бригадай коллективаш, машинашъераш кIезига бац укхаза. Царех я Ильичева Анна Степановна керте латтача сборочни участкаи Рязанова Татьяна Ильиничнас кулгалдеча сборщикий бригадаи коллективаш, машинашъераш Тазуркаева Iайшет, Лабазанова ЗулпаI, Волкова Валентина, мастер Висханов Вахид, кхы дукха бараш а. Овсаре къа а хьегаш, тIехдика продукци арахецаш хиларца даим хьокхам тел цар шоай новкъосташта.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

МАССАЗА ВАЙЦА ДОЛА ЦIЕЙ

Лермонтовски денош дездеш

Хэмингуэя яздаьча цхьан романа цIи кIезиг-дукха хувца а хувцаш, укх тайпара ала ловш вар со вай республике укх деношка хиннача лермонтовски деноех дувцаш йолча репортажах. Бокъалдар дийцача, М. Ю. Лермонтова поэзи я а я цIаккха вайх дIа ца къасташ, сомах а набарах а массаза вайца дола цIей.

Фу бахьан долаш безам тIабахаб вай цу поэта поэзена? Эггара хьалхарча даькъе, шийца романтизм йолаш, дог айдеш из хиларца. Цхьабакъда, Лермонтова стихашкара романтизм хьалда эргаш я шоай вахар сакъердаш, зехьа доадеш болча дворянски къонгий стихашка йолчох. ХIаьта, денал долаш а цхьаккха тайпара харцо ювцаргIйоацаш а хиларца вай безам тIаозаш я Лермонтова романтизм. Дагалоацаргда вай поэта хьалхарча стихаех «Поэт валарца дувзаденна» яздаь дола стих. Из стихотворени язъярца М. Лермонтовс ерригача Россена дIахайтар ше визза поэт волга.

ХIаьта, вайна юкъе цхьаккха вий-теш ший хана «Валерик» яха стихотворени ешанза? Из стихотворени, шеко йоацаш, кхы ший кара хIама а доацаш, пачхаьо эскаре гIулакх де ше вахийта хиларах тарра, кортамукъле бахьан долаш къовсам лоаттабеш болча лоаманхошца тIом лоаттабеш волча гениальни поэта а гражданина а яздаьча стихаех толашагIйола произведени я.

Цу стихотворене тIа хьалха ший стихашка хинна воацаш волча санна бIаргагу вайна Лермонтов. Хьалха дог гIоздаьнна, делаш хинна вола зIамига саг а воацаш, ханна дукха вокха веце а, деналеи виззан саг ва из. Долаш дар хозде, тоаде гIерташ вац автор, ерригача российски импере гIорбяьнна болча тIем тIа ше дакъа лоацаш хиларах лаьца дувцац цо.

Поэт хиннача тIема ше мадарра гIожа сурташ дохкаш ва. Поэта а грждаинна а цу событеех лаьца йола уйлаш я из стихотворене тIа ювцаш яраш.

...Цу тайпарча уйлаехи дукха кхыдолча хIамаехи лаьца дийцар укх деношка Ачхой-Мартановски районни культура ЦIен сцена тIа, Валерикск юкъерча школа музее а М. Ю. Лермонтова хетаяь цу юрта мемориал хьаелача а.

Ачхой-Мартановски районе гIорваьннача поэта хетадаь цIей дездеча дакъа лаьцар вай республика столицера енача делегацес а. Поэташ, йоазонхой, вай республикерча кхаь театра артисташ, художникаш, архитектораш бар цун доакъашхой.

Культура районни ЦIагIа концерташ увттадеча самодеятельни артисташа доккха дакъа лаьцар дезача денна хетадаьча концерта юкъе.

М. Ю. Лермонтов кхелхара хетадаь С. Чахкиева яздаь дола стихотворене мутIараш наьха дегаш тохадолийташ дар.

Бокххача безамца М. Ю. Лермонтова яздаьча стихашта мукъам а баькха йола романсаш даьхар РСФСР Заслуженни артиста В. С. Белоглазова. Зрителаш дика тIанийцар цо оалаш дола «Выхожу один я на дорогу», «Белеет парус одинокий» яха романсаш, юха а юха а уж дахар дехаш.

Россе гIорваьнна цIихеза волча поэта юбилей езъе гулбеннараштa хьалхашка ГIалгIай драмтеатра коллектива цIерагIа иллеш даьхар Р. Наурбиева, И. Бекова. В. Высоцке дешашта мукъам а баькха дола иллеш даьхар дуэто, хIаьта иштта, Даьй-мехкацарча безама, ГIалгIайчен хозаленна хетадаь дола произведенеш а.

Дуккха дика а кIоаргача уйла яь а яздаь дола стихаш дийшар НГIАССР йоазонхой Союза председатела Ш. Арсанукаева, поэта А. Шайхиева, кхычара а.

Цул тIехьагIа цIей дездеча дакъа лаьцараш Валерик яхача юрта, М. Ю. Лермонтова хетаяь йолча школьни музее бахар. Школа дешархоша хьаьшашта хьалхагIе а кийчдаь дола концерт хьекхар. Концерт дIахьош дешархоша гIорваьнна цIихезача поэта яздаь стихаш дийшар, цун стихашта мукъам баькха бола иллеш даьхар. Иштта чакхдаьлар Лермонтова хетадаь дола цIей Ачхой-Мартановски районе.

А. УЛАЕВ.

СУРТАШ ТIА: 1. Стихаш ешаш ва А. Шайхиев. 2. ГIалгIай драмтеатра артисташ И. Беков (аьрдехьа), Р. Наурбиев. 3. Лермонтова хетадаь цIей дездеча дакъа лаьца бола Валерикски юкъерча школа дешархой.

В. ЕЛИЗАРОВА сурташ.

ТIехьабусараш болча

НОВКЪАРЛЕ ЕР ФУД?

Хьалха дIаяхача хана вIалла дага ца хинна дола хувцамаш хулаш латт халкъа боахама ерригача участкашка укх тIеххьарча шерашка. Анкетни даннеех кадраш хьакъеста а еш, балхаш тIа дIахьежаелга цIенденна дIадоалаш латт. «Номенклатурни» болхлой яха дешаш хьахезача чIоагIа цецбувл нах, из цар вIалла хьатIа а эцац. Шоашта эггара чIоагIагIа бола Iоткъам лоархI цар цхьаннахьара дIалоаваьккха кулгалхо шоаш болча хьожавича. Уж санна дола гIулакхаш хьалха дIадахача шерашка нийслуш дар: кхыметтел ше хинначул а дикагIча балха тIа хьожавеш. ХIанз уж лац къахьегама коллективашка. Иштта хьабахкийта бола кулгалхой дукха сагота хилац предприятера е организацера производственни гIулакхаш тоадара.

Укх тIеххьарча хана иштта дола лазар кхийтта хьайоагIачарех я ПМК-245 коллектив а. Цунах цецвала везаш хIама а дац, хIана аьлча, укх тIеххьарча кхаь шера укхаза хувцавеннав пхи кулгалхо. ХIаьта уж берригаш а хьахьожабаьбар «Чеченингушстрой» производственни гIишлон-монтажни объединенера, ПМК гIишлонхоша шоаш хьа а ца хоржаш. Из бахьан долаш тIа-тIа талха болабелар цар болх. ТIаккха укхазара кулгалхо шийна аттагIболча кхыча балха тIа водар, кхычунна моттиг мукъа а ялийте. ТIеххьарчо иштта моттиг мукъа а ялийта, ший болх дIабелар ПМК начальника декхараш кхоачашде юхевисача М. Албаковга. МалагIа тIехьале яр - теш цо цунга йитар? Лоацца аьлча, беха боахам бар цунга хьабеннар. ГенподрядагIа гIишлон-монтажни балхаш дара даькъе ПМК-245 коллективана тIадиса пачхьалкхен декхараш 766 эзар сома маьха дар. ХIаьта ший низаца цо кхоачаш ца деш диса гIишлон-монтажни балхаш 873 эзар сом мах болаш дар.

Иштта из коллектив тIехьаюсаш хиларах долча керттерча бахьанех цаI дар къахьегамеи производственнии дисциплина во хилар. ДIадахача шера прогулаш ярах, администраце бокъонаш а телаш балха тIара гIишлонхой мукъабувлийтарах,къахьегаш боацаш багIаш болхлоша бIарчча денош дахарах зехьа йоаяь балха ха цхьа эзар гаргга сага-ди хилар. Цунах прогулаш яь йоаяь ха 530 сага-ди дар. Цу масалас къаьгга хьахьокх гIишлонхоша шоай болх бе-башха ца хеташ тесса лелабелга, шоаш производства дай а лоархIаш, цунах дог а лазаш уж къахьегаш ца хилар. Нагахьа санна из иштта ца хилча цар прогулаш ергъяцар.

Балхара дIа-хьа бувлаш Iалаьмате дукха болхлой а хувцалу коллективе. Духхьал дIадахача шера балхара дIаваьлар 291 гIишлонхо, царех 155 саг ший лоIамагIа балхара дIаваьнна дIавахар. Къахьегама дисциплина телхаярах балхара дIаваьккхар цу юкъа 33 саг, вожаш къахьегама договора ха чакхъяларах балхара дIабаьхар. ХIаьта цу шера керда балха хьанийцар 208 саг гIишлонхо. Царех цхьабараш Iомабе безаш а хилар.

«Хий а цкъа ше дахача гIолла додац, дерригa а хувцалуш да» яхаш да халкъа кица. Цхьабакъда, ПМК-245 коллективера дерригa а хувцалуш да вогIча оагIорахьа. Духхьал укх шера бархI бетта укхаза балхара дIаваьннав 275 саг. Къахьегама дисциплина толхаярах духхьал июль бетта балхара дIаваьккхар 21 гIишлонхо. Иштта доллашехьа хьалхарча ах шера еннача отчета тIа прогулаш ярах йоаяь балха ха белгала яьккхаяцар. Цу даькъе а порядок хилийта хьажанзар укхаза. Лоацца аьлча, прогулаш ярах зехьа йоаеча балха хана учет лелаяц ПМК. Учета табелашка хьежача тхона гучадаьлар духхьал январь бетта прогулаш ярах йоаяь балха ха 213 сага-ди хилар. Шоаш еча отчета тIа хьахьокхац цар къахьегама дисциплина телхаярца дувзаденна коллективе боалаш бола кегар. Цхьабакъда, болхлоша прогулаш яр чIоагIа Iаткъ цун балха тIа. Духхьал укх шера 18 сентябре укхаза балха ара ца воалаш висар 30 гIишлонхо.

Кхоачамболлаш болхлой ца хилара проблема укх шера а йолаш я. Из бахьан долаш цхьайола гIишлон объекташ хьалъечара болх сеца латт. Царех цаI да хьалдеш латта 45 квартира йола цIа. Массе а йолча гIишлон объекташкара болх боаггIача боарамагIа дIабахийтара, хIара дийнахьа укхаза балха аравоалаш хила веза 240 гIишлонхо. Цхьабакъда, царех хIанз укх сахьате тоъаш вац цхьа бIаь болхло.

Цудухьа укх шера август бетта райисполкомо распоряжени елар горпоселисполкомаш ПМК балха нах хьожабара шоашкара доаггIаш дар делга хьадехаш. Из гIулакх ларде а лаьца, ПМК балха хьежабе болабир нах Советий председателаша. Цхьабакъда, цига дIахьожабьча нахах дуккха бараш юха баьхкар, ПМК болхлой эшаш бац, аьнна. ХIана аьлча, конторе ховш дац шоашта гIишлонхой эшаш ба е бац. Кхыметтел из дIахатта хьакоравоагIаш саг а вац конторе. Масала, 11-ча сентябре кадрай отдела начальник Хатуева делкъа ханалца балха йоацаш яр. ХIаьта 15 сентябре Iуйрийна итт сахьат даьлча мара балха хьаянзар из. ХIаьта со цига нийсвеннача дийнахьа делкъийга 12 сахьат даьлча дIаяхача денз делкъел тIехьагIа кхо сахьат даллалца йолча хана йоацаш яр из. Цхьабола кагий нах балха дIаэца тигац укхаза, шо эскаре даха гIулакх де дезаш да яхаш. Шин-кхаь бетта цар болх бича а доккха беркат дарг мадарий тIехьаюсача ПМК коллективана. Из кхетадац ПМК кулгалхоша.

Болхлой дIабувлара а уж ца тоъаш хилара а керттера бахьанаш да цар ийдеш дола алапеш кIезига хилар. Масала, июль бетта 21 балха дийнахьа къахьегаш хиннача 6-ча разряда каменщика Михайличенко Василе ийца алапи 156 сом мара дацар, хIаьта пхелагIча разряда каменщика Азиев Iадлана ийцар — ялхайтта тума. ПМК-245 председатела Шадапов Султана дувцачох гIишлонхой балхара дIабувлаш каст-каста хувцабалара бахьанаш да кулг-кара ду хала балхаш дукха хилар, алапеш кIезига хилар, царна чуIе фусамаш ца хилар.

Укхаза къахьегаш барий уйлаш, цар лазаш дар, царна эшаш дар фуд ховш ва профкома председатель. Долче, цецвоалаш гIулакх да уж дешаш къоастадара профкомо деш цхьаккха тайпа хIама ца хилар. Кхыметтел уйла а яьяц цо къахьегама ресурсех дикагIа пайда ийбергболаш гIулакх вIаштIехьдаккхара, къахьегама дисциплина чIоагIъяра, каст-каста болхлой дIабувлаш хувцалулга дIадаккхара. Болх беш яц укхаза новкъостий суд, кадрай общественни отдел, кхыйола комиссеш. Уж ерригаш а каьхата тIа йолаш я. Къахьегама коллектива совет а я. Из декхарийла яр коллективо беча балха тIахьожам лоаттабе а, укхаза боалла кегар дIабаккха а. Цу даькъе коллективана эшаш дола гIо ца а деш, юстара а баьнна дIаэттаб коммунисташ а.

ПМК кулгалхоша, общественни организацеша шоаш де декхарийла бар ца а деш, коллектива болх тесса битарах ПМК коллективе тоъаш яц цхьа миллиони 700 эзари сома маьха оборотни средстваш. ХIаьта цо даь зе дукха хIама ца эшшаш цхьа миллион сом да. ПМК коллективо беча балхага хьожаш хиннача «Чеченингушстрой» производственни гIишлон-монтажни объединене комиссена гучадаьннад силикатни завод, очистни сооруженеш, город Аргунерча № 1 йолча юкъерча школа пристройка, наха чубаха цIенош хьалдеча дукха приписка яьлга. Цхьабакъда, цу хьакъехьа доаггIаш дар хьа а дехаш, цхьаннена а баь бехк бац. ТIаккха сендухьа еш я уж проверкаш? Яьй алийта еш еце, кхы бахьан дац цар.

ХIанз ПМК-245 коллектив Iалаьмате халача хьала тIа я. Сихха цунна эшаш дола гIо-новкъостал а даь, ахка йодачара из хьалъяккхара хьем ца беш, де дезар де, нийслу кхоачамбоацараш дIадаха деза ха хьатIаэттай хIанз. Из цо дой бокъалгахьа бала а мег коллектива болх. Из дара мел эша таронаш йолаш я коллективе. Цудухьа теша лов, шийна тIаэтта халонаш эша а еш, къахьегама мулаш а доахаш, цо урхе йоаккхургхиларах.

И. АСЛАХАНОВ,
«Знамя коммунизма» яхача Шалински районни газета корреспондент.

Газет дешараша уйлаш ю, дагабувл, хьехар ду

Тахан оаха дIайолаю керда рубрика «Газет дешараша уйлаш ю, дагабувл, хьехар ду». БIарчча газета оагIув дIалоацаш хургйолча цу рубрикана кIал кепадеттача письмош тIа газет дешараша дувцаргда хIанзарча хана вай общественни вахара ерригача сферашка хулача хувцамех, аргалонех шоашта хетар, къувлар, шоаш дукхагIа сатувсар, белгалдоахаргда республика экономически социальнои дегIайоалаяра а долаш дола кхоачамбоацараш дIадахара а наькъаш.

Хьамсара газет дешараш! Тхона ловра вай вахара моллагIча проблемах, из тоадара гIо дергдолча моллагIча дешах дувцаш оаш тхога кастаста письмош ахийтар, шоанеи газетан юкъера бувзам дIахо чIоагIбалар, вай вIаши дагадувлаш, хьехар деш хилар. Тхона иштта ловра шоай письмош тIа оаш перестройке карагIдувлача дикача гIулакххех, къамашта юкъерча доттагIалах, вай къаман тайп-тайпарча проблемех, вайнаьха дикача Iаьдалех, традицеех, эхь-эзделах дукхагIа яздар.

ЕРЗАРГЙОАЦА ЧОВНАШ

Дукха човнаш яьй вай мехка фашизмо хьоабаьча тIемо. Цхьабакъда, кхы кIезигагIа яц Сталина яьраш а. Шераш дIадахарах ерзац уж, лазар ду цар. Ленина тешамеча доттагIашта Бухарина, Рыкова, Зиновьева, Караханова, Кирова, Орджоникидзена тIакховдаяь Iийнавац из ший бIеха тIоамараш, бIаргчача къамий кхелаш шийна ловчча-товчча бесса къестае тIийртав.

Дуккхача кхычарна санна доккха Iазап тIаоттадаьд Сталинои цунна гонахьарча гIозарои гIалгIашта. Эггара кIезигагIа аьлча а, царех кхоалагIа дакъа бараш байнаб Казахстанен Киргизеи. ДIабахараш юхабоагIаргбац, берд боаца форд санна боккха ба лайна бала, дукха да бIаргех лийга хиш. ХIанз ховш да малагIа уйла йолаш кхостадаь хиннад из ийрча гIулакх, Сталина эшаш хиннад ГIалгIайчен беркате лаьтташ, кхыча лоаман халкъашта дIадалар. Кхыдола бахьан дац!

«Даьхе ехкараш», «халкъа моастагIий», «спецпереселенцаш» — массагIа я уж са къамах болча наха кач эхка цIераш. Цу хьакъехьа дувцар бокъонца харцдолга хьахьокха масалаш доаладергда аз. Царех дувца атта дац сона, хIана аьлча, уж са цIенца дувзаденна доландаь. Са даьдаь Саьлгире виъ воI хиннав. Царех кхоъ, царца са да Ювнас а волаш, тIемо вихьав.

1941 шу чакхдоаллаш, Одессера Орджоникидзе йоагIача доарахой лелабеча поезда тIара Iоийцав са даь зIамагIвола воша Iумар. Хьаваргвоацаш хала чов яь хиннай цунна. Сакхетам чура ваьнна, бийса а яьккха, шоллагIча дийнахьа Iурра сецав из. Цхьа шу кхы даьлча провокатора карах вежав са да Ювнас, революце доакъошхо, цIе партизан. Из дIаволла бахарашта юкъе ЦIеча Эскара бIухой бар...

1943 шера кхы а цхьа унзара хоам бера тхога. Кировски областе йолча Макаровка яхача юрта йисте гитлеровцашца тIом беш яьча човнех кхелхавар са даь воша Хьусен.

Кхы кIезигагIа бала бацар Саьлгире даь веший воIа Атабена тIакхаьчар а. Ший воI — мугIарера салте Висангирийн летчик хинна Мухьмади воацаш висар из. Уж лийгабар Севастопола йисте хиннача тIемашка.

Тхона, тIем тIа байнарий дезалашта, Коталон денца чакхдаланзар Iазап. Еррига хало кхалнаьхен берийн баламашта йижар. Байнарий дезалаш: Ювнаса, са даь — бархI бер, Хьусена — диъ, Iумара — шиъ, Висангире — кхоъ. Мухьмад саг йоалаяь хиннавац. Цу дерригача бераште юкъе цаI мара дацар барайтта шерал хьалтIехдаьнна. Шийлача февраьла дийнахьа цIенах даьхар тхо.

Низткъала дага йоагIа сона из унзара Iуйре. Берашна хьалнахи белхар, жIалеш Iехар, цхьаннахьа топаш ювлар. Автоматаш бе йоахка салтий тIачувхар са нанна сихагIа яла яхаш.

ДIадоладелар Iазапахи халонехи хьалдиза вахар. Цул совгIа, Казахстане бахача наха юкъе арадаьха хабараш дегIа тIара мос гIоттаеш дар. «Нах буараш, даьхе ехкараш боагIа» — иштта дар спецпереселенцех дийцар. ТIехьагIа моттигерча наха кхетадир из харцдолга, тхоца хьоашал леладе, тхона новкъостал де болабелар уж. Мадарра аьлча, царгара хьал а тхачул дукха динагIа дацар.

Тхоай дезале нийсденна хIама дувца лов сона. Мехкара доахаяа хана ТIой-Юрта дахаш дар тхо. ХIаьта йоккхагIйола са ши йиша Орджоникидзерча тха квартире бар. Цигара бигабар уж Казахстане а. ТIехьагIа хайра тхона уж сайца моттиг тхоаш Iодаьхачара 130 километр гаьна йолга.

Тхо Iеш хинна фусам йоккха яцар. ТIем тIа мар а вийна, ши бер кхоабаш ягIа эрсий кхалсаг яр тхо тIанийцар. Тхоца дика яр цIеннана. Са наналси сол йоккхагIа йолча йишаси са йижарий хьалохача юкъа юхедисача берашка хьежа раьза хилар из. Биркъа дувхар дийха, шийлача марта дийнахьа новкъа баьлар нанен йишен.

ЙиIигаш мичай хацар царна, цудухьа нахага хеттар Орджоникидзера Iобигараш сайца моттигаш. Дийнахьа, комендатурах лоралуш, цхьаннахьа хьунашка е кIотаргашта юкъе хьулалуш, бус никъ беш, йис ди даькхар цар. Юххера корайнр царна йиIигаш — Северо-Казахстански областа Кияльы яхача станце, цхьан эрсий кхалсага цIагIа. Ше къемиска яле а, ший тIеххьардар дийкъадар цIеннанас са йижарашца. ПхийттлагIча дийнахьа мара цIенах кхийтанзар са нанен йижарийн.

Моцала ца довр духьа, тхога мел хинна цIагIара эггара мах бола хIамаш дIа а енна, ши центнер гаргга ялат ийцар нанас. 1945 шера тха а кхыболча переселенций а цIеношка чухьежар. Цу тайпара гIулакхаш-м каст-каста хулар цу хана.

Тхогара ялат «лаьцар» — 160 килограмм. Из хьаттара лочкъадаь да аьнна бахьан а оттадаь, нанна пхиъи йишийна бархIи шу набахта чубахка ханаш техар. Тхо къуй дац яхарах хIама хиланзар. Мичахьара, тхога хьахьожаргйолаши гIулакх долчча бесса тохкаргдолаши яцар моттигера суд...

Ираза, суда шоллагIча инстанце цхьа дог-цIена саг коравир. Ялата экспертиза яьккхача гучадаьлар, из тха колхозе чуийцар санна доацалга. Цудухьа ехар суд. Тхоай вахаре эггара йоккхагIйола дегагIоз санна тIайийцар оаха из ди.

Кастта кхы а цхьа дика хIама хилар: тIем тIара цIавера тха гаргара саг Мерешков Йотий Сулейма. Тхо дахача юрта Iеш бар цун дезал. Царца цхьана тхо а Алма-Ате дIадигар цо. Укхаза йIайхагIа а даха аттагIа а дар.

1951 шера, 7 класс яьккхачул тIехьагIа, Алма-Атински машиннаькъа техникуме ваха лаьрхIар аз. Экзаменаш дика дIаелар. Соца цхьана деша отташ вар са нийсархо Якушин Геннадий. Оаха хьоашал тессар. Тханцига Iеш а вар из. Шанкъе хьежаш дар тхо извещенеш хьаярга а.

Юххера хьакхаьчар уж: сога документаш дIаэца аьнна дар, Геннадий деша дIанийцавар. Техникуме дIа вахача, директорца къамаьл хилар са. Цо лочкъаданзар со деша дIа ца эцара бахьан — спецпереселенца техникума иаIараш къайла яр.

Цхьа-ши ди даьлча Алма-Атински гIишлон техникуме деша дIанийцар со, цхьаккха конкурс йоацаш. Укхаза (из хIана дар а хац сона) спецпереселенцашка «ак» алацар.

Цу тайпара хIамаш дукха нийслора цу хана. ВIалла бехк боацаш лувцар нах, набахта чубехкар. Масала, тхона лоаллаха яьхача Оздоева Салихьата йоI Миновся. Ший зIамигача бераца Целиноградски областера Алма-Ате (нана йолча) хьая накъаяьнна хиннай из. Лаьца а даьца, кхаъ шера набахта чуялла ха техай Миновсена, хIаьта ши шу даьнна цун бер детприемнике дIаденнад. Из дар 1948 шера. Сталин венначул тIехьагIа мара цIенах кхийттаьц бехк боаца кхалсаг.

Сталинизма къиза зама чакхъяьннай. Унзара гIа санна дагайоагIа из адамашта. Цхьабакъда, дIахо даха деза вай, керда тIехье хьалкхееш, дикачох дог ца дулаш.

ТIеххьара ала лов сона ер письмо айса яздара бахьанах. Из цаI да — исторически гIулакхаш шоаш хиннача тайпара дувца яхалга. Цу даькъе харцонаш, тIатохараш хила йиш яц. Къахьадале а бакъдар тол. Гуччахьа а ше мадарра а бакъдар дувцаро мара чIоагIдергдац къамашта юкъера интернациональни доттагIал, сийрдайоаккхаргьяц вай массане юкъара фусам.

М. МЕРЕШКОВ,
Сунженски район.

ДоттагIал чIоагIдеш

Со Назране яха итт шу совгIа ха я. Къамах хIирий я со. Бакъда, гIалгIай бовзаш а цар мотт ховш а я-кх со аьнна хеталу сона. Вешта, укх наьха балаш довзаш со хиларах шеко а яц.

Тахан вай берригача мехка ирдеиннад «къамий» оала хаттараш. ГIулакхаш иштта нийсдалар бахьан — хьалхарча итташ шерашка вай общественни вахара юкъе лаьтта харцонаш. Цу харцоний овлаш таханалцца дIададьхадац. Геттара дIаьха а кIоарга а чудахад уж вай вахара юкъе.

Хьалхарча даькъе из доагIаш да гIалгIаштех хIираштех юкъе латтача цатоама. Ховш да вай дерригаш а из цатоам мишта баьннаб, Сталино а цун бIехача гIозаро а дукха къахьийгад къамашта юкъе цIур болла гIерташ.

Тахан вай шин къаман юкъера гIулакхаш кхыча тайпара ца хилча даргдоацача даьннад. ГIалгIай а хIирий а геттара шоайла доттагIал леладе гIерташ цхьана машар болаш баха гIерташ ба. Фуд новкъадар? Сога хьаьттача, вай кулгалхой шоайла дагабувла ца ховш болга да.

Укхаза цхьа масал доаладе ловра сона. Ховш да гIалгIай мехках бохабалехьа хIанз Чермен яхача юртах Базоркино оалаш хинналга. ХIирий меттала хIанз а тIехьа «Базуркин» оал цох. Иштта хийца я кхыча гIалгIай юртий цIераш а. Сона хетачох вIалла харцахьа хургдацар цу юртий цIераш меттаоттайича.

Бакъда, цхьаькха цхьа хIама ца аьлча яргьяц со. Тахан дувцаш да, ГIалгIайчен автономи меттаоттае еза яхаш. Сона хетачох геттара бакъахьа да из. Со тешаш я гIалгIай а хIирий а шоайла доттагIал долаш цу мехка бахаш хургхиларах. Вешта, цхьабараш лелхабе беза, вожаш чубоалабе беза яхаш къамаьлаш хуле уж харцахьа да аьнна хет сона.

Ший лоIам хила беза сага ваха а дIаваха а. Иштта ца хилча мегаргдац из гIулакх. Вайна гуш да Армене а Азербайджане а доаллар. Цхьаккха саг вий-хьогI цигардар вайцига хилча бакъахьа хеташ? Цудухьа геттара сабаре къоастаде деза уж дешаш.

Цхьаяна хIаман бехке бац е хIирий а е гIалгIай а. Царна юкъе къувлар мугIарерча наьха бехках нийсденна дац, вай мааллара харцонаш йола политика лелаярах даьнна да. Цудухьа наха Iаткъаргдоацдача тайпара дIакъоастаде деза из гIулакх.

А. ТОКАЕВА,
Назрановски музшкола хьехархо.

Бехк боацаш...

Сона дагаух 1973 шу. Нохч - ГIалгIайчене мел волчунна а ховш хургда цу шера хиннар. Январь бетта Грозне В. И. Ленина цIерагIча майдан тIа гулбелар тахан Къулбаседа - ХIирий АССР чуйоагIаш йолча Пригородни районера хьабаьнна нах. Вешта, кхычахьара нах а бар царца, кхыча къамий викалаш а болаш.

Со цига хиннай. Дика дагадоагIа сона наха дийцар, цар кодабеш хинна бала. «Национализм» яха дош доагIаш дацар наха цига дийцачох. Бакъда, из цIи тиллар цига къамаьл мел даьчох а цига мел хинначох а. «Националисташ, экстремисташ, хулиганствуюци элементаш», — аьлар цига дакъа лоацаш хиннарех. Цул совгIа, вIалла цу дийнахьа майдан тIа хиннавеце а цхьацца бахьан а доаккхаш балхара а партера а дIабоахаш моттигаш нийсъелар.

Массехк итташ шераш хьалха вай къамашта енна йолча «изменникаш», «спецпереселенцаш» «халкъа моастагIий» яхача цIерашта «националисташ» яха цIи а тIакхийтар.

Цу дешашца таIазар дир вай интеллегенцена. Аз мааллара, дукха нах балхаш тIера бохабир.

Цу хана В. И. Ленина цIерагIча майдан тIа наха дийцар бакъ хиналга ховш да вай.

Бакъда, уж нах таханалцца шоашта тIайилла цIи дIаяккха могаш бац. Парте мугIарашка а балхаш тIа а меттаоттабаьб цхьабараш, вешта, дIабоахача хана геттара чIоагIа дIакхайка а даь уж дIабаьхабале а, меттаоттабелга къайлагIа дир царна. Из а харцахьа да.

Л. ВЫШЕГУРОВА,
«Электроинструм е н т» яхача завода болхло.

Iалам лорадеш

1958 шера Галашкара дукхагIа бола гIалгIай, шоай хьалхагIа хиннача юрта цIаваха болабелар. Юрта йистте дагIар 30 совгIа цIа — Моче отараш оалаш. Ший дезалца цига вера Бопхоев МаIе Султан а. Август бетта деша даха дезача берий учет яь ваьлар къона хьехархо Битиев Бахьауддин. ХIанз цигагарча школа директор ва из. Тайп-тайпарча классашка деша аха дезаш цо лаьрхIа бераш хилар 48 саг.

Берашта деша моттиг яцар. Уйлаш йора Бахьауддина. Эггара хьалха цу гIулакха оарцагIваьлар Бопхоев Султан. Ший даь-вешийгара Эдийгара, берашта деша ши цIа дийхар Султана, вIалла тIехьара дIа а ца воалаш. 1 сентябре 1958 шера бераш деша доладелар. ДIахо йодача хана, школе шийла хилча, ший говраца дахча кхухьаш цхьа ха яьккхар Султана. Хилар цох родительски комитета кулгалхо. Ший декхараш дика кхоачашдеш хилар массехк шера...

Бопхоев МаIе Султан къахьега волавеннав 1938 шера деиз. Сунженски районерча Алхастера Хамхе кхаччалца бодача наькъа мастер волаш хул из 1940 шерага кхаччалца, цул тIехьагIа 1943 шу чакхдаллалца Черноглазова цIерагIча колхоза ферма кулгалхо. Цу шера дийца чакхдоалаш латтар Сталинеи, цун гонахьарча гIозарои, гIалгIай бехк боацаш СибарегIа бохийталга.

1944 шера февраль бетта 23 дийнахьа ферма тIара лаьца дIавигар Султан. Новкъа водача хана чIоагIа Iазап тIаэттар цунна, дагабоахкар Султана шийх къаьста СибарегIа болха ший дезал. Дукха ха яьккхар уж лехаш. Юххера а Павлодарски областе нийсбеннача ший дезалах дIакхийтар Султан. Горьковски районерча Трофимовка яхача юрта лесникалла дIаэц из. Цу хана денз 1958 шерага кхаччалца из болх дика дIахьош хиннав Султан. Дукха совгIаташ, грамоташ тийннай цунна цу хана а, цул тIехьагIа а.

Галашка ше цIавена дукха ха ялалехьа Нестеровски лесничестве дIаболабу цо болх, лесник а волаш. Укх шера 45 шу доал массанена а эшаш йола хьу лораеш Султан хьавоагIа. 1982 шера Султана аларах, юкъера гудиргаши, къаденна хенаши дIадзхар бахьан долаш 30 гектара тIа дIайийна къона хьу дика дегIаеннай. Кхы а дукха пайдане хIамаш даьд цо. 1978 шера Эса бердаш чIоагIдеш 20 гектара тIа кIай дакх йогIийтай Султана. ВорхI шу хьалха Матхалдукъ яхача метта 40 гектара тIа дIадийнача бIараштa дика Iунал дайташ ва из.

Ший дезал нийсача новкъа баьхаб Султана. Цун пхи воIи, цхьа йоIи да. Массавар а юкъера образовани йолаш ба. Ваха — Ачхой-Мартановски районе ГАИ инспектор. ТIахIир — «Сунжа» яхача ресторана буфетчик, ИсмаIали, Мувсан — Назрановски АТП шофераш, Висангири — Назрановски районе ГАИ инспектор, АсмаI — г. Назрана берий беша воспитатель.

Хьунашцара гIулакхаш дукха дезаш вола Султан, ший махулла, хьунаш шеръе гIерташ, дIаегIача къонача гаьнашта оасар дайташ, уж гаьнаш хьайбайхи, берехи лораеш ва масса а хана.

Ше пенсионер воллашехьа а, хьунцара безам дIа ца боалаш, хьунашта дика доал деш хьавоагIа Бопхоев МаIе Султан.

СУРТА ТIА: С. М. Бопхоев.

Т. ХАШИЕВ,
штате воаца корреспондент.

«Грознефтемаш» завода цхьоалагIча мехо-сборочни цехерча болхлошта меттел, предприятерча дуккхача машинашъерашта дика вовзаши цар чIоагIа лоархIаши ва токарь Дмитриев Алексей Григорьевич. Царна юкъе сий даьннад даим социалистически яхье хьалха а латташ, башха-дика производственни толамаш доахаш хиларах. Ше каралаьцача балхах тIехдика кхеташ хиларх цхьаккха смена дIаяхийтац цо ший норма 140—150 процент кхоачаш ца еш. Цудухьа хIанзлехьа шийттагIча пятилетка хьалхарча диъ шера задани тIехкхоачаш а яь, тIадоагIача шера чотагIа къахьегаш ва из. Овсаре болх барал совгIа ше хьаеш мел йола продукци тIехдика мара хилийтац Алексей Григорьевича. Цудухьа ший тамагIа а долаш продукци арахеца бокъо еннарех ва из. Цун продукци ОТК болхлой тIахьожам боацаш чакхйоалийт.

Шийтта шу мара дац заводе из къахьега волавенна. Цу шерашка шаьрра болх бе Iомавеннав из токарни, автоматни, фрезерни, кхыча станокаш тIа.

СУРТА ТIА: токарь А. Дмитриев.

В. ЮНЦЕВИЧА сурт.

ХIана ду наха Iазап

Назранерча автовокзалера сайрийна 6 сахьат даьлча арайоала тIеххьара автобус бухь баьккха йиза хул. Цу тIа вала авттув мел баьнна пассажир барт-хоаттам боацаш ялсмала гIоргволаш санна чугIерт автобусача хIаравар. Бакъда, автобус ялсмала йодац, цу тIа ах сахьата озаш дола Iазап хала дале а, Яндаре йода из. Цу тIа багIа, сарралца болх бaь е цхьацца долча гIулакхаша Назране боалабаь юртахой. Автобуса маршрут массехк юрта гIолла чакхйоалаш я. Адамаш дебаш латт. Уж ди мел доалл дукхагIа дIа-юха лел. Бакъда, Яндаре ухача автобуса IотIакхеташ рейс а яц, е цун маршрутах хьахьожаеш дукхагIа моттигаш йола автобус а яц, «Паз» йоацар.

Мадарра аьлча, Назранерча АТП кулгалхоша Яндаре ухача автобуса тIа керда спортивни секци хьайийллай. Секце дакъа лаца хала дац. Автовокзала кассера билет а ийца, автобуса тIавала хьажа мара везац. ТIаккха пассажирах (безам бале а беце а) боксер а хьашт-дале дзюдоист а вольник а хьахул. ХIана аьлча, автобус йизачул тIехьагIа, кхы а дукха нах хул арахьара чубовла безам болаш кулгаш, когаш, фоарташ гIертаеш.

Спорт дукхаезараша, геттара чIоагIа дегIа пхьийдарч совсае безам болчар, дезо тIормигаш бе дехкача геттара дика хургда. ЦIаккхачале дуненахь чIоагIа дегI мукъадаргда цар.

Бакъахьа кхетаю вайцига перестройка! Боккха аьттув ба АТП кулгалхой баьннар. Наха цу гIулакхах ши пайда боалл. Цкъа-дале, шоаш кхача безача дIа а кхоач уж, шозлагIа-дале, цу гIулакха лаьрххIа ха йоас а ца езаш, спортах йист яккха вIаштIехьа а доалл цар. Ма дика мукъайоал маьже сарралца балха а хинна, садаккха бат дIаерзае моттиг а йоацаш, цхьан гIоврах олла а венна цIавоагIаш! Пассажираш геттара раьза ба цу гIулакха. ЧIоагIа хоза ловцаш да цар АТП болхлошта доахараш. Кхы а цхьаькха секци хьаелла еза йоах цар, альпинисташ-спортсменаш тхов тIа а хувшабещ, цIакхувларгболаш.

ХIаьта а сона-м бакъахьа хетар спортзалаши автобусаши шоаш къаьст-къаьста хилча. Сона бакъахьа хетар, АТП болхлоша, спорт районни спорткомитета доалахьа а йита, цуххьал шоай балха йоакхо йоре.

Б. ГОРЧХАНОВ.

Пленумо яйта уйлаш

НИЙСХОН ДОШ

Ф. А. Брондгаузен А. Ефронеи энциклопедически словара кховзткъе ялхайттагIча тома 786 оагIо тIа (словарь арадаьннад 1903 шера) аьннад: нохчий Къулбаседа Кавказа французаш ба. Из аьннад паччахьа хана, ше вайцига венача хана сийлахь-воккхача француза - гуманиста А. Дюмас. ХIаьта советски хана Сталина бехк - гунахьа доацаш шоаш бахачара бохабаь Казахстанеи Киргизеи дIабигача нохчехи гIалгIаехи бандиташ, мохк бехкараш яха цIи тиллай. Иштта цIи яьккхар нохчехи гIалгIайхи къамий политика толхаяьчеи уж халкъаш бехказа даьха шоай даьй мехка юхацIадаьхкача гIалаташ даьчеи хана а. Иштта цу политике леладаь нийсхо йоаца гIулакхаш дIадахара Пленума «ХIанзарча хьалашкара къамий политика» яхача соцам тIа хаьдда аьннад: «Вай правови арсенала юкъедахьа деза къаман сий доадеш хинна моральнии материальнии даь зе меттаоттадеш дола декхар, хIаьта къамашта юкъе моастагIал оттаде даь гIулакхаш советски законаша ма яххара цIенхаштта бехк беш соцаделга а», Нохч-ГIалгIай республика хьахинна дукха ха я, хIаьта юхаметтаоттаяь а 32 шу даьннад. Бакъда, вай халкъий истори хIанз а яздаьнза да. Долаш-м да дIаяхача ханарча вахаре хинна бакъдар телхадеш харцIилманхоша яздаь «Ученые труды» яха книжка. Паччахьа хана вай крае хиннар дувцаш Советски Союзе ара мел даьхача йоазош тIа бувц паччахьа Россе лоамарошца баь тIом, хIаьта «Iилманхой» оалаш болча, кIезига хIама ховча, гIожа чугIертача наха шоашкара дагалаьца арадаькхар «Нохчечеи ГIалгIайчеи шоай лоIаме Россена юкъеяхар» аьнна. Из хIама гучадаькхар бар уж «историкаш». Цу бIеха уйлаш йолча наха дагалаьца даьча цу хIамас исторически Iилма толхадарал совгIа, Октябрьски революце лоархIам а кIезигбора. Нагахьа санна, вайнах цар ма дувцара паччахьана мутIахьа хиннабале Ушурмана, Шамала тIехьа а баьнна паччахьана духьал тIом хIана баьб цар, Октябрьски революци геттара раьза а хинна тIа хIана ийцай цар, из бахьан са ца кходеш контрреволюцех хIана лийтаб уж?

Дуккхача шерашка «Iилмах базар еш хиннача цу наха» иштта исторически оапаш бувцараша Iилмахой цIи лелаяьй, совгIаташ ийдаьд. Исторически бакъдар телхадеш уж хиларах йола йоагIа выводаш йир 1989 шера 20—22 июне городе Махачкала хиннача «XIX-ча бIаьшерен 20—50 шерашка Дагестанеи Нохчечени лоамарой халкъ-мукъадаккхара болам» яхаш тема йолаш яьча Ерригсоюзни Iилма конференце.

«Цхьаболча автораша ма дувццара лоамароша халкъмукъадаккхара тIехь а лоаттабаь къовсам сепатистски феодально - дийнеи ба ала а Россена духьал Кавказа лоамароша лелаяь экспанси я аьнна оттабе а боагIаш бац» конференце бухсоцаш даьча документа тIа. «Хаджи-Мурат» яхача ший повеста тIа Л. Н. Толстойс язду: «Ермолов ший хана хиннача эггара къизагIчарех цаI хиннав, доттагIален дикача лоалахален система зене я яьхад паччахьага». Цун даь-да Мирза татаро - монголех хьаваьнна хиннав. Нохчийи гIалгIайи кхетам бала боагIаш бац, боабе безаш ба хьан аргда эггара а къизагIча властелина ца аьлча. Иштта паччахьа инарала адамал доацаш хиннача къизалах тIом ба йоах исторегара болча цу конъюнктурщикаша, цу Iилманхоша. Уж дешархочоа шийна бовзаргба. Цар шоай ерригача статьяш тIа доллача хIаман тIехь бехке бу нохчийн гIалгIайи, хIаьта республике дахача кхыча халкъех къахеташ дувц. Масала, иштта дувц жуггех «Так еще мало известны» яхача статья тIа. Цар истори хьахьокхаш авторо тIеххьара а йоах: «Вай цар бизза теркам баь даьннадац, революци ялалехьарча Нохч-ГIалгIайченерча жуггех йола очерк йизза яц, хьоаяь мара яц. Дуккхача хана денз болаш болча а цхьатарра бокъо йолча а цу вай мехкахошта хьалхашкара Iилманхойи краеведийи декхар кхоачашданза да, из тIехьатетта йиш йоацаш тахка еза моттиг а я» («Комсомольское племя»).

Иштта йолча статьяша республике дахача къамашта юкъе цабезам оттабу, моастагIал хьоаду. Республике бахача кхыча нахал вогIа, бокъо йоацаш бахи жуггий цар къина назмаш яххал? Цхьаккха жугте вац трактор лехкаш, колхоза е совхоза жа е доахан доажадеш. Из болх бу нохчаша, гIалгIаша, республике бахача кхыча къамех болча наха. Со гIертац цу тIа гIоллала жуггашта Iоттар е. Из хIама хьалххе а денз исторически хьахинна хила а мег. Цул совгIа, городашка бахача жуггий юрта боахамца айхха дувзаденна вахар а мича хинна хургда. Уж производстве, Iилмане, медицине, халкъа боахаме кхыча доакъошка кулгалдеча гIулакхаш тIа ба.

Шоай столицах Грозный аьнна цIи тилларах халахетар хинна нохчийи гIалгIайи санна халкъ дац хетаргахьа цхьаккха а. Республикал арахьа цу цIеро, хетаргахьа, нохчийи гIалгIайи кхераме нах болаш санна хетийт. ХIаьта из цIи тиллар ма вий паччахьа инарал Ермолов. Колонизатораша цIенъяь йохаяьча нохчий ворхI юрт иллача моттиге яьча крепостах нохчашта кхерам лоаттабеш хургья аьнна из цIи тиллай цо. Цудухьа, вай столица цIи, масала, Дагестане санна, хийцача бакъахьа хила мегар. Революце ялалехьа хIанзарча Махачкалах Петрозаводск, Орджоникидзех Владикавказ оалаш ма хиннадий, иштта кхы дIахо а.

«ХIанзарча хьалашкара парте къамий политика» яхача соцам тIа «Къаман доши гражданий бокъонаши» яхача пункта тIа аьннад: «Школе наьна мотт Iомабара бокъон, цох общественни вахаре пайда эцара, къаман прогрессивни традицеш лораяра а дегIайоалаяра а, из дахачара Iалам лорадара гарантеш лакхъе». ХIаьта къаман культурах фу дувцаргда нохчийи гIалгIайи метталара республикански газеташ кIирагIа кхозза мара арадалац, нохчийи гIалгIайи республике бахача наьха кхаь даькъах ши дакъа совгIа боллаше а, хIаьта эрсий метталара «Грозненский рабочий» газет ялхазза арадоал кхыча къамех бола нах кхоалагIа дакъа гаргга мара боацаше а. Нохчийи гIалгIайи метталара альманахаш шера диаззеи берий журнал ялхаззеи мара ара ца доалаш хилча.

ХIанз а йиш яц вайга Сталинеи цун гIозарои даь водараш дIа а даьха, союзни автономнии республикай статус цхьатарра нийсъяь дIаоттае? Союзни республикай энциклопедеш арадаха бакъо хилча, автономни республикай бокъо хIана яц кхыметтел энциклопедически словарь арадаккха а? Масала, Нохч-ГIалгIай республика? Иштта мара таронаш ца хилча мишта дегIабоалабергба наьна мотт? Цун уйла е еза. Союзни республика СССР-а кара я хIаьта автономни республика Союзан союзни республиканеи кара я. Автономни области округи кхы а дукхагIчарна кара я. Иштача системас хьахилийтац СССР гражданий цхьатарра бокъонаш, толхаю цар нийсхо.

Аз кхетадечогIа интернационализм халкъий цхьатарра бокъо хилар да, къам доккхеи зIамигеи хиларга хьежа доацаш.

Аз школе болх бу 33 шу да. Дешархошта эрсий мотт безаболийт аз, царна интернациональни кхетам лу. 1982 шера школе Л. Н. Толстой музей йиллачул тIехьагIа вай мехка дукхача городашка хиннав со. ДIадахача шера дешархой а болаш Москве хилар, Л. Н. Толстой ваь 160 шу дузаш «Дружба» яхача лагере, цу шера декабре Волгограде «Сийлахь - боккхача Даймехка тIема летопись» яхача семинаре, укх шера март бетта Кишиневе хиннача Л. Н. Толстой музеяй активистий хьалхарча Ерригсоюзни слете хилар. Массанахьа а хоалу вайна СССР халкъий сийлахь - доккха вежарий доттагIал. Из да интернационализм. Цудухьа доккхийча а зIамигача а халкъашта шоаш цхьатарра бокъо йолаш хет. Толстой лийнна моттигаш лохаш а уж дагйохийташ а оаха гIулакхаш дарах вIашагIкхийттача наха лаьрхIар тхо, безам тIабахар зIамигача Нохч-ГIалгIайчен викалашта.

Иштта цхьатарра бокъонаш йолаш хила деза халкъаш къаман деша хьакъехьа а.

А. ЮСУПОВ,
Грозненски района Толстой-Юрта школа хьехархо, халкъа образоване отличник.

Грозненски вагонни депо кIезига бац хьинаре къа а хьегаш, башха-дика производственни толамаш доахаш бола машиннаькъахой. Тепловозникий болх боагтIача боарамагIа дIабахийтар, наькъа тIа царна хьовзам ца хилийтар дуккхача даькъе тийша да вагонни депорча ремонтникех. Из дика кхета а деш, шоай балха тIа цхьаккха тайпа брак ца нийсйолийташ, халданза овсаре къахьегаш бола ремонтникаш иттащ ба укхаза. Цар цIераш йоахача хана предприятс кулгалхоша эггара хьалхарчарца белгалвоаккх деповски ремонт еш вола сварщик Шульга Геннадий Петрович. Цо ремонт а я, араяьнна вагон массаза тешаме я оал цунца къахьегача ремонтникаша. Из тамаш а яц. Цо кийчъяьча вагонашца рейсагIа бахача тепловозникашта наькъа тIа хьовзам хинна цхьа моттиг нийслац. Шийх бенна тешам тIа-тIа чIоагIбеш, дIахо а хьинаре къахьегаш ва из.

ТIехдика производственни толамаш а доахаш, дуккхача шерашка сварщика профессех къахьегаш хьавоагIача Геннадий Петровича тийнна совгIаташ кIезига дац. Цул совгIа цун цIи дIаязъяьй вагонни депо сийлен книжка тIа.

Иштта дика болх беш, новкъосташца товши Iимерзен хиларца дуккхача ремонтникаша чIоагIа лоархIаши сийдеши ва вагоний чархашта ремонт еш вола слесарь-котельщик Полещук Лев Александрович. Ший балхах тIехдика кхеташ ва из. Цудухьа ший опыт, дикагIйола балха методаш цо дог раьза доалаш дIайовзийташ хьалкхебаь говзанчаш иттащ ба. Ше санна къахьега Iомабаьб цо уж а.

Ткъо шу совгIа ха я такелажникаша А. Лапшинеи Ж. Осиповеи балха моттиг ца хувцаш вагонни депо къахьега. ХIанз шоай балхах эггара дикагIа кхеташ бола башха-дика производственникаш лоархIаш ба уж. Цу шерашка цар ремонт а яь, кийчъяь йола вагонаш эзараш я. Шоаш къахьегаш болча участкашка эггара дикагIа бола кагирхой хьехамчаш лоархIаш а ба уж. Цудухьа каст-каста царца дагабувлаш хул къона машиннаькъахой.

СУРТАШ ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) 1. сварщик Г. Шульган слесарь-котельщик Л. Полещуки; 2. такелажникаш А. Лапшини Ж. Осипови.

В. ЮНЦЕВИЧА сурташ.

Партийни вахар

Даьсса къамаьл хилар

— Сона хетачох, тахан вайна юкъе хоадам боллаш къамаьл хургда. ХIама къайла а ца кхухьаш, цIенхаштта дувца деза вай: фу де карагIдаьннад коммунистий укх отчетни хана, фу дисад кхоачаш ца деш. Лоацца аьлча, дIайодача перестройкана юкъе мишта дакъа лоацаш я партийни организаци. — Иштта дIайолайир ший доклад Урус-Мартановски ПУЖККХн КУн юххьанцарча партийни организаце хиннача отчетно-хоржамий собране парторга Р. Туликова. Цхьабакъда, цо аьннача тайпара къамаьл хиланзар цига. Доклада тIа мел хиннараш боахамий производственни дешаш дар. ХIаьта партийни организаци фу деш хиннай, из «перестройке фу дакъа лоацаш хиннай» кхетаде хала дар цунга ладийгIача.

Из-м тамашъе езаш дацар, бакъдар аьлча хIанз дукхача партийни организацешка гуш да цу тайпара сурт: юххьанцарча организацешка кIамa деш ца хилча, собранешка боахамий гIулакхаш дувца гIерташ. Тамашийна дар цу доклада тIа доаладаь масалаши, цифраши. Царга хьежача хеталэра, районера юрташ геттара дика тоаяь а юртахой хьашташ кхоачашдаь а даьннад, аьнна. Парторго дийцачох, дикка тIехкхоачашъяьй юрташ тоаяра план, укх пятилетка динъ шера декхараш а ханал хьалха кхоачашдаьд.

Хатта безам бар докладчикага — ПУЖКХ иштта чIоагIа къахьегаш хиннаяле, хIанай района юрташ сов бIеха, хIана яц улицашка освещени, хIана яц лерттIа канализаци, дIа хIана кхахьац улицашкара нувхаш. Хетаргахьа, юртахоца иштта дика мах бергбацар ПУЖКХ балха.

Цхьабакъда, укхазарча коммунистий позици кхыча тайпара яр. Масала, организацена кулгалдеш волча Л. Батаева, цу дешашта бехкебир «перестройкас тIелга тIа баьха» юртхой шоаш. Товш дий-хьогI, цу тайпара къамаьл коммунисто дича? Цул бакъахьа дацар шоай болх мишта доабе беза дийцача? Амма, цIенхашттара къамаьл собране хиланзар. ГIулакхаш тоадара коммунисташ фу дакъа лаца декхарийла ба а дийцанзар.

Хьожаргда-кх, керда хержача партийни бюрос цу хьакъехьа фу дергда.

С.-М. ИСАРАЕВ,
Урус-Мартановски район.

ПРОПАГАНДИСТИЙ ДЕШАР

КПСС обкома марксизма-ленинизма университета заочни отделене, пропагандистий говзал Iомаеча ладувгIархой занятеш хиннай. Юртарча районашкара къовзткъанел совгIа бола дешархой марксистско-ленински философе таханарча ден лоархIаме дешаш, советски обществана демократизаци яра проблемаш, агитационно-пропагандистски балха психологически педагогически кIийленаш, политически дешара теори методаши тоднаш хилар бархI дийнахьа.

ЛадувгIархой теркам тIаозаш яр: «Обществон Iалами: гармония а конфликт а», «Саг — таханарча дунен тIа: общественни бувзамий рузкъан хийравалара моттигаши», «Къахьегамга общественни вахара кIийленга санна хьежача», «Политически системана юкъе керда структурея элементаши йоалаяра, халкъа самоуправлени къоаргъяра» яха темаш. Политически дешара методика а, цуннеи экономически дешараи перестройка яра наькъаш а дийцар ладувгIархоша. Къаьстта бокхха теркам тIабахийтар цар КПСС ЦК сентябрьски (1989 ш.) Пленуме йиийца хиннача КПСС къамий проблемашта а къамашта юкъера гIулакхаш тоадара дешашта а.

Дешар дIададаш лекцеши семинараши хиларал совгIа, «За круглым столом» яха вIашагIкхетараш, дискуссеш, консультацеш хилар.

ЛадувгIархошта лекцеш ешаш а цар хаттарашта жоп телаш а бар КПСС обкома идеологически отдела заведующе хьалхара заместитель Л. П. Кизилова, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума организационни отдела заведующи М. М. Керимов, КПСС обкома политически сердалон ЦIен бехктокхаме болхлой, Грознерча вузий хьехархой а Iилманхой а.

В. АХМАТУКАЕВ,
КПСС обкома марксизма - ленинизма университета проректор.

БIубенна болх бу

«Староюртовская» яха кoa тIара оалхазараш леладу фабрика йиллача денз къахьегаш ба укхаза ГабаровгIар Мовсари IайнаIи. Карарча шера май хьатIакхачалца дезала подрядагIа болх беш хиннаб уж, хIаьта хIанз арендага баьннаб. Цу юкъа дукха хувцамаш хиннад цар лелаеча птичнике.

Цунна къаьгга тешал деш да птичникера сурт. Массанахьа цIено а лостам а ба, болх беш я механизаци, хин система, вентиляци. Гулдеш дола фуаш цIена хиларо хьахьокх, транспортераш бIех ца йолийташ лелаелга.

ХIара бIаь котама тIехьара дийнахьа дезткъа фуъ гулду ГабаровгIара, планагIа 75 фуъ долаш.

Марои сесагои лелаеш ялхайтта эзар совгIа котам я. Фабрике эггара доккхагIдола Iул да из. ХIанзле а лийрхIачул совгIа тикашка цар дIадахьийтад 596 эзар фуъ. ТIехкхоачашдаьд ца йойташ котамаш лелаяра декхараш а.

— ДIабахача бетташка 72 тонн комбикорм кхомбе аьттув баьннаб тха, — аьлар IайнаIа. — Эзар фуъ гулдара дIадахийта деза доакъар 2 центнер долаш, дIадахийтар 1,56 центнер мара дац.

Фабрикера кхыйолча птичникашка болх беш бараш лоархIабац шоай декхарех, хIаьта цхьабараш чIоагIа тIехьабусаш а ба. Цу хьакъехьа шийга хаттар дича, Мовсарас иштта жоп делар.

— Оалхазараш леладе геттара хала да. Кхыметтел цхьа кIеззига а технологи толхайича, доккха зе хила тарлу. Укхаза шеддар да йоакхо е езаш. Аз айса вIашагIъеллай комбикормаца эшаш йола добавкаш дIаэю смеситель. Цо новкъостал ду тхона котамий кхача дика хилийта.

ГIулакх иштта дIадоде, кастта шера планаш кхоачашъяь баргба ГабаровгIар.

М. МУРАТОВ.

ТЕССА ЙИТА ЮРТАШ

Къахьегама ресурсаш: мишта пайда эц царех

Шеко йоацаш да тахан, къахьегама коллективай экономически хьал, советски наьха хьал-таро дуккхача даькъе социальни дешаш къоастадарах тийша долга. ХIаьта малагIа теркам тIабохийт цу гIулакха Сунженски района лоамашка ухкача юрташка? Ала деза, кIезига йоакхо ю. Цудухьа цига баха нах а чIоагIа раьза бац.

Масала, Галашка. Къахьегама ресурсаех цига пайда мишта эц, соцкультбыта хьалаш миштад дувцаш хьалха а яздаьд тха газета тIа. Цу хана геттара кIезига теркам тIабохийтар цу дешашта. Башха хувцаденна хIама дац хIанз а. Къаьстта хало ловш ба нах болх хьабе моттиг ца хиларах.

Галашка вахаш 4700 совгIа саг ва. УнахцIена а хийцца болх хьабе низ болаш а 2200 гаргга ва. Цхьабакъда, цу юрта, района боахамашка, тайп-тайпарча учреждениешкеи организацешкеи общественно-пайдане гIулакх деш 730 гаргга саг мара вац. Царех ши бIаьи кховзткъеи виъ саг Ассински, Нестеровски консервни заводашка, Орджоникидзе цIерагIча колхозе, «Ассинский» совхозе сом, баьцадаараш гулдеш, уж чакхдоахаш, кхытайпа сезонни балхаш деш ва. ХIаьта барайттанегара кховзткъа шерага кхоачаш 630 совгIа маIа саги хIаьта болх бе могаргдола 560 гаргга кхалсаги хьаде хIама доацаш висар укх шера бIаьсти йолалуш. Из бахьан долаш 700 саг гаргга вай мехка гаьнарча кхыча районашка сезонни балхаш де ваха везаш хилар бIаьсти йолалуш. Бисараш цIагIа багIа хIанз общественно-пайдана гIулакхе дакъа лаца моттиг йоацаш. Царех дукхагIбараш кхалнах а ба.

Кхы а нийрчагIа сурт оттаргда Iай, гаьна баха а республике а сезонни балхаш даь баьнна нах цIабаьхкача. Де хIама доацаш эзар совгIа саг гуллургва юрта. Из кхоачамбоацар дIадаккхара таронаш йий? Шортта я.

Галашка, Мужече, Оалкам, ДаьттагIа, Алхасте яха юрташ, цхьацца хутораш юкъе а йоагIаш Первомайски район хиннача хана, болх хьабе дукха моттигаш яр, Галашка а района боахамашка а. Иштта, слюда яхача минерала обработка еш, хьу чакхйоаккхаш, пазата дийза барзкъаш деш, хьунашка лохьабеш а доалахьа бешамаш йолчаргара нийбеш а сом бокъабеш цехаш, маьхк ю пекарни, и. кх. дI. Цига болх беш кIезигагIа вале кхо бIаь саг вар. Первомайски район Сунженскичох дIатехача деррига а воча оагIорахьа хувцаделар. Галашкара дIаьлхар уж предприятеш. Царна метта кердаяраш хьаергья, яхаш дувцаш-м да укх ткъаьх шера, цхьабакъда, хабара тIара меттахьа доалаш хIама дац.

Хьонка, акха хьахулла дуккха тайпа сом, комараш я цу юрта гонахьа ухкача хьунашка. Из Iалама рузкъа гулдеш, нахагара цар шоай доалахьа лелаеча бешамашка хьахинна сом нийбеш нахагара цар шоай доалахьа лелаеча бешамашка хьахинна сом нийбеш лелаш го йиш я цига Къулбаседа-ХIирий, Черсий-Балкхарой автономни республикашкара, ГуржегIара кхыметтела викалаш. БIаьш тони из продукци дIахьо цар. ХIаьта дикагIа децарий из рузкъа вай республике дусаргдолаш комараш, сом чакхбаккхара «Сунжа» АПО кулгалхоша Галашка завод, кхы хIама деце цех а хьайяча. Цу гIулакхо ши пайда бергбар-кх, цкъа-дале, болх хьабе наха моттиг хургьяр, шозлагIа-дале, района алссама консервированни а кхы тайпа а сома, комарий продукци а хургьяр. Хьае йиш йолаш яр кхертIой тоаду цех а. Таханарча дийнахьа цигара мраморни кхера Чири-Юрта дIа а кхухьаш, цига тоабу. Паччахьалкхен кIезигагIа рузкъа а дIагIоргдар, дуккха пайданегIа а хургдар кхертIой тоаделга цу юрте Оалкама вIаштIехьдаьккхача.

Ши район вIашагIтохалехьа ко а хьовзадеш лерттIа болх беш телефонаш латтар колхоза конторе, школашка, больнице, кхыча учрежденешка. 1978 шера лаьрххIа проект а оттаяь керда телефонаш йохка тохабелар районе. Цу гIулакха колхозо 70 эзар сом хьакъоастадир. Цхьабакъда, из дIа а ийца, къаьнаяраш дIа а яьха керда телефонни аппараташ оттаьчул тIехьагIа, юрта Совета исполкомеи бувзама отделенеи болх беш ши телефон мара яц цу йоккхача юрта. ХIаьта укхаза я колхоза контора ца лаьрхIача, больница, массехк школа, йоккха клуб, кхыйола учрежденеш. Саг цамогаш хинна сиха дарба де дезаш, е цIи яьнна, е тика йихьа, е наха юкъе дов даьнна моттиг нийсъелча телефон дIатеха районе хоам бе, оарц даккха йиш йолаш хилац, сайрийна юрта Совета исполкома бувзама отделене болх чакхбаьлча. Кхо шу да ах юрта мара радио йоаца а, хIаьта Оалкама, Мужеча вIалла а яц. Района бувзама управлене начальника Н. Горьковна дика ховш да из деррига а. Цхьабакъда цхьацца бахьанаш лехаш гIулакх тоадара деш хIама дац.

Дукха кхоачамбоацараш да бахача наха медицински гIулакх деча а. Тоъаш бац лораш, кхоачамболлуш Iалашъяц больница молхашца. Юрта бахача нахага диллача больнице болх беш ворхI лор хила везар, хIаьта волаш вар кхоъ мара вац. Даггара болх бича а цар вIаштIехьдалац ворхIне декхараш кхоачашде. ЛерттIа бахара хьалаш доацандаь, раьза хилац лораш цу юрта болх бе. ХIанз цига бараш а кхыметтел бах тишача квартирашка. Уж хьаяра оттадаь проектно-сметни документаш да больнице. Цхьабакъда, лаьрхIар чакхдаккхара ахча, гIишлон материалаш луш яц.

Геттара воча хьале я культура учрежденеш. Кхаь юртара библиотекаш тишача, бахача нахагара арендагIа хьанийцача помещенешка я. Республика культура министр нов. Киндаров а хиннав цу юрта дукха ха йоаццаш. Мужече долча культура цIен капитальни ремонт, Галашка керда библиотека хьаергья, аьннадар цо. Цхьабакъда, хIанзарчоа даь а де доладаь а хIама-м дац.

Во Iалашъяьй Орджоникидзе цIерагIча колхоза чуйоагIа кхо юрт деша даха хьа йоацача берий учрежденешца а. Цхьан Галашке да цу тайпара ялх бIаь совгIа бер. ХIаьта царна лаьрхIа йолча учрежденешка 50 моттиг мара яц. Берий беш чуйола цу юртара помещени харцар кхераме йолаш тиша я. Бакъда, цига керда берий комбинат ергья яхаш дувцаш-м да, цу хьакъехьа де доладаь хIама деце а.

Тайп-тайпара дешаш дувцаш каст-каста сходаш а хул цу юрта. Царех цхьаккха чакхъялац болх хьабе наха моттигаш Iалашъяра дош гIотта ца деш. Юрта хьаде хIама даларе, заработке ца ухаш цIагIа бусаргболаш дукха нах бар.

«ТIем тIа ваха везаш санна хала хет сона, цIагIара а ваьнна се цига водаш. Сезонах вахача цкъаза 20 эзарнега дIакхоачаш ахча а дахь са дезалерча ворхI саго цхьана дIавахе, вешта веррига а кхойтта саг ва дезале. ХIаьта а бетта 80 сом мукъагIа алапи доагIаш юрта къахьега моттиг яларе, се а гIоргвацар дезалара цхьаккха а вохийтаргвацар», яхаш дувцар цхьан гIаьххьа ха йолча маIача саго.

Наьсарерча трикотажни фабрика филиал, пазата барзкъаш ду цех хьаелларгья, яхаш дувцаш-м да хIара сходе. цхьабакъда, меттахьа доалаш, лерхIар чакхдаккха дагахьа дIадоладеш а кхыметтел хIама дац.

Къахьегама ресурсех пайда эцилга вIаштIехьдаккхара, нах балха дIанийсбара юрта Совете вIашагIъелла комисси а я. 1982 шера хержа из, план оттаяр мара, цхьа хIама деш ца хиннадаь 1985 шера юха хержар. Цхьабакъда, ше де дезар лерттIа чакхдаккхац цо хIанз а. Общественно-пайданерча гIулакхашка дакъа ца лоацаш мел нах, малаш ба-м хов, уж балха оттабара хIама дац-кх.

Болх тоабара, производственни ресурсаех, низех лерттIа пайда эцара эша новкъостал дац е КЦСС райкомо а, е райисполкомо а, е агропромо а.

Лоацца аьлча, наха эшар фуд ца ховш, цар дехар хьа ца хозаш къора болаш, Галашке а Эсса чIожера оагIув а шоай района чу ца йоагIаш, из йицъелча санна багIаш, из йицъелча санна багIа Сунженски района кулгалхой.

М. ХАМАТХАНОВ.

Йоазол дехьара

ЛАГОСА НАЬКЪАШКА

Фу дувц Нигери Федеративни Республика столице Лагосе цкъа мукъагIа а хиннача саго? Цхьанне дувц массаза а сиха бола ялх миллион нах лелача йоккхача города улицашка йоаллача гIарах. Вокхо дувц Лагоса лаьтта хадданза дIалувцаш болча океанах. КхоалагIчо дувц нах Iеха а беш вIалла ца эшаш йола хIамаш йоххаш болча столица кIаьнкех.

Лагос я а я дуккхача тайпара хIамаш долаш. Цох доладагадоагIараш геттара тайп-тайпара хургда. Нагахьа санна автомобилаца городе лелавезара дош отте, цох дувца дукха хургда.

«Дейли чемпион» яхача нигерийски газета хетачогIа, авареш дукха хулаш хиларагIа Лагосе машин лехка оттар хIара дийнахьа валара кхерам тIатоссаш да. «Грузовика водитела цIаьхха чIоагIа лазар а хинна, 12 саг вийр», «Трагеди, автокатастрофе 50 саг вийр», «машинаш совтIехъяьхха сиха лехкар бахьан долаш Вестернавеню» дукха вIашка етталу машинаш» — моттигерча пресса оагIош тIа иштта керте а яздаь дувцараш моллагIа хулаш дола хIама санна хинна дIаэттад.

«Нэшнл нонкорд» яхача газето дукха ха йоацаш йоалаяьча статистикас, яхачогIа хIанз мехка наькъашка, эггара хьалха Лагосе, хIара дийнахьа юкъера лаьрхIача 25 саг вув, хIаьта укх тIеххьарча хана 489178 авари хинна 105 752 нигериец вийнав.

Лагоса наькъашка авареш хилара бахьанаш массехк да. Царех керттера дар да водителаша теркам боацаши совсихеи машинаш лехкаш хилар. Цу хьакъехьа Лагосерча сона вовзаш волча саго аьлар: «Лагосе бахача цхьаболча наха машинаш лехкилга зийча, хаттар отт хьона хьалхашка: «Цу зIамсагага хоам баьб теш лерг вола дии сахьати малагIа да хайташ, цу тIа кхача сихвеннав теш из?» аьнна. Из шено йоацаш да.

Воккъалдар аьлча Лагосе каст-каста бIаргаго йиш я водителаша еррига бокъонаш йиш а яь, сиха машинаш хехкара сурт, корагIа хьалхагIа кулг арахьоккхачун хьалхагIа дIаваха бокъо а йолаш. МугIарера мугIаре машин яккхар а иштта хул. ХIаьта цу тайпара дIахьовзаеча секундагIа хила тарлургдар теркалдац. Ираз долчун кхув машин юхасоцае.

Лагоса, хIаьта иштта берригача мехка а наькъашка дукха авареш хилара бахьан да машинаш технически дика ца хилар а.

«Мехкдаьтта дукха даккха доладаьчен» бахача наькъа доходаш сиха лакхъенначен хана моллагIча «юкъерча» нигериеца йиш яр автомобиль эца. Нигере наькъаш хьалдизар «пежо», «мерседес», «тойота», «вольво» яхача машинаша. Бакъда, хьал дукха ха ялалехьа хувцаделар: машиний, бензина, гIулакх дара маьхаш сихха лакхделар. ХIанз массане а йиш яц ший машина цхьа оатхал телхача, из тоаяйта.

Цудухьа дукха хул авареш. ХIара дийнахьа практически гуш да даггара хехка йодача машинах чарх дIаэккхаш е тормоз болх ца беш соцаш, тIаккха дукхагIча хана зулам доал. Лагоса наькъа йистошка хул яьгача машиний каркасаш...

Авареш дукха хул нигерийски столица наькъашка тIехь-тIехьа дукхагIа машинаш лелаш хиларца а. 1988 шера Лагосеи цунна гонахьеи вахар 15,5 миллион саг. Царех Iуйрийна города юкъе кхоачар балха баха йиъ миллионал тIех бола нах. Укхаза «данфо», «молуе» оалаш йола нахах тIанг аьнна хьалйиза геттара йоккхий автобусаш дукхагIча даькъе Лагоса готтача улицашка йохалургьяц дукъал йоагIаш йола машинаш сеца а еш мара. Иштта доллаше а цхьавар духьаларча новкъа а ваьле, дIаваха тохалу. Из хIама массаза а нийслац зулам ца доалаш.

Цхьаболча специалисташа дуккха хьалха денз йоахгород тоае еза, тIаккха йиш хургьяр транспортни инфраструктура хувцаш тоае. Бакъда, цар маяххара город тоаелга Лагоса геттара низъала хIама да цун улицаш геттара готта хиларга дилача, кхоачашдулургдоацаш а да. Вовзаш волча нигерийски общественни деятела, публициста, доктора Тай Саларина бегашта аьлар «бомба чу а кхесса мара тоалургьяц город».

Лагоса транспортни проблема Нигере федеральни правительства керттера теркам тIабохийташ гIулакх да. Массехк бутт ба керттера тIаьш тоадеш латта, царга дIадахад итташ миллионаш найраш ахча. Столице увттаю цига хьалха ца хиннача тайпара йола светофораш, наькъаш белгалдоах лаьрххIа йолча знакашца, гIишлошта кхераме ца хилийтаран водителашта паргIата хилийтаран дуккха нах лелача моттигашка тIагIолла тIехваргвола тIаьш техк.

Машинаш тIехъяьккха сиха хехкараштa духьал бокхкагIа къовсам лоаттабу. ДIадаха шу чакхдоалаш лаьрххIа тIанийцача декретагIа городеи цун пригородашкеи сахьата легковой машинашта 100 километр, автобусашта 70 километр, грузовикашта 50—60 километр тIех никъ ца байта норма оттаяьй. Цу декретагIа кхы а лакхбу тоаянза йола автомобиль новкъа йоахарий бехктокхам. Цу хана денз ший транспортни средство дIаязъяйта «вицвенначоа», правилаш телхаеш машин хьалхаяккха, кхытайпа телхараш дaьчоа доагIаш дола гIод тох.

Укх тIеххьарча хана нигерийски пресса оагIош тIа каст-каста дувц наькъашка авареш кIезигагIа хилийтар духьа федеральни боараме динза даргдоаца кхыдола гIулакхаш а. Юха а гIеттад Лагосе метро янкхарах дола дош, цхьан хана цунга 150 миллион найраш хула ахча дIадахийтадар правительствас. Столица къулбаседерей къулбехьерей наькъаш мукъадоахаргдар цо. Лагоса гIейрешта юкъерча Iамашка кхы тIа а паромаш хилийта лерхI. Бакъда, из деррига а тIехьагIа де лерхIаш да. ХIанз-м никъ низъала а кхераме а ба.

Сергей МЕРКУЛОВ,
АПН соб. корр.

Калейдоскоп

ЮХХЬАНЦА КА ЯЛАНЗАР

Испане тIема говзал Iомаяра заведенешка дIаэцаш бар кхалнах. Бакъда, курсанташ хила безам болча 36 йоIах цхьаннена а дIайолаяланзар хьалхара экзамен. Заявленеш енна хинна 19 йоI экзамена вIалла тIа а янзар.

Абитурненташк а р а дIадехар дикка доккха хIама да. Масала, хьалхарча экзамене собеседовани ю истори, географи, физика, хими, математика, юриспруденци, конституци. ХIаьтта иштта испански, французски, английски метташ мишта хов хьожаш.

Юххьанца ка яьнна еце а, испански тIема низий кулгалхой шек бац испанкаш маIача наха дечул вогIа доацаш эпсара гIулакх дулургдолаш хилара.

КЕМАШ ТIАРА ГОСТИНИЦАШ

Барселона Олимпийски оргкомитето 1992 шера хургдолча ловзаращка боагIаргболча наха Каталоне столица отелашка 1500 моттиг лаьцай. Цо иштта кемай компанеи даьшца а барт баьб 1992 шера аьхни цар люкс тайпара дола ялх трансатлантически лайнер лургдолаш. Цу кемаша отелеш я хинна сайца латташ массехк цIира доаккхаргда. Цу операце йиш хулийтаргья гостинични моттигаш 7000 гаргга дукхагIа хилийта.

Олимпийски ловзарий исторе чухь эггара хьалха олимпийски юрт форда юхе юллаггья. Цига Iеш хургба 15 эзар спортсменаш.

Мадрид.
И. АЛЕКСЕЕВА.

Хьахоададу моттиг

ПРОВЕРЬТЕ ПРАВИЛЬНОСТЬ ОФОРМЛЕНИЯ АБОНЕМЕНТА!

На абонементе должен быть проставлен оттиск кассовой машины.

При оформлении подписки (переадресовки) без кассовой машины на абонементе проставляется оттиск календарного штемпеля отделения связи. В этом случае абонемент выдается подписчику с квитанцией об оплате стоимости подписки (переадресовки).

Для оформления подписки на газету или журнал, а также для переадресования издания бланк абонемента с доставочной карточкой заполняется подписчиком чернилами, разборчиво, без сокращений, в соответствии с условиями, изложенными в каталогах Союзпечати.

Заполнение месячных клеток при переадресовании издания, а также клетки «ПВ — МЕСТО» производится работниками предприятий связи и Союзпечати.

Хьамсара газет дешарашI.
Тха газет яздайта шоана аттагIа хургдолаш оаха кепатох ер абонентни бланк. Цун тIехьашкахьара оагIув я укхаза шоана гуш яр. Бланка хьалхашкахьара оагIув — йиълагIча оагIо тIа.